

**М. А. Александар
СИМИЋ**

Докторанд на Одељењу за
историју

Филозофски факултет –
Универзитет у Београду
aleksandar.simic@f.bg.ac.rs

РИМСКЕ ВОЈНЕ ТРУПЕ НА ГРАНИЦИ ДАЛМАЦИЈЕ И ГОРЊЕ МЕЗИЈЕ

АПСТРАКТ: Овај рад има за циљ да истражи и презентује римске војне трупе које су биле стациониране на граници провинција Далмације и Горње Мезије. Географска област коју обухвата овај рад прубо је одређена рекама Дрином и Зајадном Моравом, њанинама Космајем и Рудником и Рашком облашћу. Наративни извори за ову тему крајње су оскудни, те је истраживање засновано пре свега на епиграфском материјалу. У том смислу, рад је допуњен епиграфским материјалом, који има за циљ да олакша сналажење са коришћеним изворима. Рад хронолошки обухвата период Принципијата, али због природе извора, фокус је на периоду после владавине цара Марка Аурелија (161-180. г. н. е.). Прво се излажу веће војне јединице, тј. кохорте, а затим вексилације и конзуларски бенефицијари.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Далмација, Горња Мезија, римске трупе, кохорте, вексилације, конзуларски бенефицијари, извори

Овај рад има за циљ да истражи и презентује римске војне трупе које су биле стациониране на граници провинција Далмације и Горње Мезије. То је географска област која се оквирно поклапа са данашњом западном Србијом и која гравитира ка Западној Морави и градовима Чачку и Ужицу. Наративни извори за ову тему су веома оскудни, те свако истраживање мора бити засновано на епиграфском и археолошком материјалу. Срећом, тог материјала има у релативном изобиљу и добро је обрађен и презентован у различитим публикацијама. У нашој и страниј литератури доста је писано о римској војсци на Балкану, њеним одредима, припадницима и материјалним остацима.¹ Надамо се да ћемо овим радом дати скромни допринос познавању римског војног система на граници Далмације и Горње Мезије. На

крају се налази *Епиграфски материјал*, чија је сврха да читаоцу помогне у сналажењу са цитираним изворима.

Римске провинције Далмација и Горња Мезија захватале су велике централне делове Балканског полуострва. Под римску власт дошле су постепено, у процесу који је започео крајем I века п. н. е., а завршио се у току I века н. е. Област будуће римске провинције Горње Мезије покорена је у походима Марка Лицинија Краса и Корнелија Лентула. Мезија као јединствена провинција створена је вероватно у другој деценији I века н. е. Цар Домицијан поделио ју је на Горњу и Доњу.²

[2] О томе види: Ronald Syme, „Lentulus and the Origin of Moesia”, *The Journal of Roman Studies* 24 (1934): 113-137; András Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, Second edition, trans. Sheppard Frere (London & Boston: Routledge and Kegan Paul, 2014), 33, 44, 82; Мирослава Мирковић, *Историја римске државе* (Београд: Службени гласник, 2014), 425, 465.

[1] Види Библиографију.

Освајање простора будуће провинције Далмације започето је у Илирском рату Цезара Октавијана (35-33. године п. н. е.). Простор Илирика освојио је Августов синак Тиберије у рату 12-9. године п. н. е. Међутим, због регрутовања делматских младића у римске помоћне јединице дошло је до великог Делматско-панонског устанка који је трајао од 6. до 9. године н. е. Тиберије је са петнаест легија успео да угуши тај велики устанак и да умири Илирик.³ То је, према Светонијевим речима, био најтежи рат који су Римљани водили још од сукоба са Картагином.⁴

У области коју захвата овај рад, дакле у источној Далмацији и западној Горњој Мезији, током I и већег дела II века н. е. није било сталних војних јединица, што је била уобичајена ситуација на границама међу провинцијама Римског царства.⁵ За одржавање реда и мира били су задужени конзуларски бенефицијари. То су били војници издвојени из легија, ослобођени радне обавезе и распоређени у унутрашњост провинције да обезбеђују важне путеве, градове и руднике, одржавају безбедност, сакупљају порезе и све остало што би било потребно.⁶

Безбедносна ситуација на Балкану значајно се погоршала у време Маркоманских ратова (166-180. године н. е.). Спољна опасност, која је претила углавном од германских племена, поклопила се са кугом која је однела велики број живота у Римском царству.

[3] Cf. John Wilkes, *Dalmatia* (London: Routledge and Kegan Paul, 1969), 46-77; Marin Zaninović, „Rimska vojska u Iliriku”, у: *Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj*, urednik Ivan Radman-Livaja (Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, 2010), 18. О томе како је Октавијан Август симболично представио освајање Балкана види: Dragana Grbić, „Augustan Conquest of the Balkans in the Light of Triumphal Monuments”, *Živa Antika* 61 (2011): 132-133.

[4] Suet. *Tib.* 16.

[5] Светлана Лома, Клаудије Гал и Северови нови сенатори (Београд: Филозофски факултет, 2010), 133.

[6] О дужностима конзуларских бенефицијара види: Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски сјоменици Чачка и околине* (Чачак: Народни музеј Чачак, 2008), 15; Inge Mennen, *Power and Status in the Roman Empire, ad 193-284* (Leiden/Boston: Brill, 2011), 77-78, 142, 144; Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 127, 132-133.

То је довело до значајног повећања активности разбојника у залеђу дунавског лимеса. Ови латрони (*latrones*) имали су базу у подручју између Рудника, Космаја и ваљевских планина и одатле угрожавали безбедност становништва Горње Мезије и Далмације.⁷ Њихови налети постали су толико жестоки да је намесник Далмације и будући император Дидије Јулијан морао да ангажује војску да сузбије њихове активности током 176/177. године н. е.⁸ Због свих ових претњи цар Марко Аурелије подигао је четири нове кохорте да бране залеђе дунавског лимеса. У питању су две кохорте састављене од Делмата и две састављене од Дарданаца.⁹ Иако постоје неслагања да ли су сами разбојници били регрутовани у ове кохорте, зацело је њихова сврха била да сузбију хајдучију која је угрожавала важне рударске комплексе и путна чворишта у данашњој источној БиХ и Србији.¹⁰

Судећи по епиграфским изворима, кохорте које је Марко Аурелије регрутовао међу домаћим становништвом Далмације и Горње Мезије биле су *miliariae, equitatae* или са оба придева. *Cohortes miliariae* бројале су 1.000 бораца, док су *cohortes equitatae* садржавале пешачке и коњичке одреде. Такав мешани и

[7] Натписи *EK 1-5* сведоче о људима из Далмације и Горње Мезије које су убили разбојници. Види и: Brent D. Shaw, „Bandits in the Roman Empire”, *Past & Present* 105 (1984): 10-11; Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 125, 133.

[8] *SHA Did. Jul.* 1.9; cf. Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски сјоменици Чачка и околине*, 18. Латрони су остали опасност и током III века н. е. Види: Dušan Rašković, „Arheološka istraživanja okružja stava Južne Morave i Zapadne Morave u antici”, *Kruševački zbornik* 14 (2009): 20-22; John Wilkes, *Dalmatia*, 117.

[9] *SHA Marc. Aur.* 21.7; cf. Снежана Ферјанчић, *Ale i kohorte u vojsci rimskih provincija Mezije i Dakije od I do III veka n. e.* (Београд: Друштво за античке студије Србије, 2018), 193-194; Ovidiu Tentea, Florian Matei-Popescu, „Alae et cohortes Daciae et Moesiae: A review and updating of J. Spaul's Alae and Cohors”, *Acta Musei Napocensis* 39-40/1 (2002-2003 (2004)): 280; Florian Matei-Popescu, Ovidiu Tentea, *Auxilia Moesiae Superioris* (Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 2018), 81.

[10] *SHA Marc. Aur.* 21.7 наводи да латрони Далмације и Дарданије јесу регрутовани у војску, а с тиме се слажу Ovidiu Tentea, Florian Matei-Popescu, „Alae et cohortes Daciae et Moesiae: A review and updating of J. Spaul's Alae and Cohors”, 280; Снежана Ферјанчић, *Ale i kohorte u vojsci rimskih provincija Mezije i Dakije od I do III veka n. e.*, 193-194, *contra* Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 120.

појачани састав омогућавао је овим јединицама ефикаснију борбу против разбојника.¹¹ Њихова бројност говори да су римске власти озбиљно схватиле претњу коју су латрони представљали. Прва кохорта Делмата посведочена је само као *milliaria*.¹² Њена сестринска кохорта, *II Delmatarum*, на вотивној ари из 253. године н. е. забележена је као милијарија и коњичка.¹³ На споменицима из утврђења *Timacum Minus*, *cohors II Aurelia Dardanorum* посведочена је као *miliaria equitata*.¹⁴ За прву Аурелијеву кохорту Дарданаца нема таквих сведочанстава, али се може претпоставити да је била милијарија и/или коњичка, по аналогiji са својом сестринском кохортом.¹⁵

Зарад ефикасније борбе против латрона коњичке и пешадијске чете вероватно су биле појачане одредима стрелаца и праћкаша. О томе сведоче археолошки налази. На Космају је пронађено преко 200 комада оловне танаци коју су користили професионални праћкаши, од којих су најпознатији становници Балеара. Могуће је да су управо балеарски праћкаши били постављени на Космају и Руднику.¹⁶ У Ђуприји су пронађени остаци рожног лука, што можда указује на постојање стрељачке јединице која је ту могла бити стационарана.¹⁷ Прва кохорта Крићана, који су били познати стрелци, била је стационарана у

месту *Timacum Maius* (данас село Нишевац, код Ниша), док је у Наису била стационарана кохорта *I Cilicum sagittaria*, чије име указује да је била састављена од стрелаца.¹⁸

Cohors I Delmatarum била је у време цара Комода стационарана у околини Ужица.¹⁹ Доказ за то је натпис нађен у околини тог града, а који највероватније треба датирати на сам крај II или у III век н. е. и који сведочи да је трибун прве кохорте Делмата био извесни Гај Јулије Руф.²⁰ Поред тога, занимљива је посвета на споменику нађеном у селу Биоска у околини Ужица који је Тит Аурелије Север подигао Непобедивом Митри,²¹ Иако Север није експлицитно наведен као *miles*, с обзиром да је подигао споменик божанству чији је култ био раширен међу војницима, могуће је да се ради управо о војнику.²²

Cohors II Delmatarum miliaria equitata била је распоређена у области Чачка, а њен логор се убицира у Бељини или у самом Чачку.²³ Друга кохорта Делмата је значајно боље посведочена на овим просторима него њена „посестрима”. Као што је већ речено, створена

.....
Cvijetiћ, „The Slings and Arrows of Outrageous Fortune: Long-Range Fighting Units on the Roman Limes in Serbia”, 45.

[18] О тим кохортама види: Vladimir P. Petrović, Vojislav Filipović, „The First Cohort of Cretans, a Roman Military Unit at Timacum Maius”, *Balkanica* 46 (2015): 33-39; Miroslav B. Vujović, Jelena Lj. Cvijetiћ, „The Slings and Arrows of Outrageous Fortune: Long-Range Fighting Units on the Roman Limes in Serbia”, 57; Snežana Ferjančić, *Ale i kohorte u vojsci rimskih provincija Mezije i Dakije od I do III veka n. e.*, 186-187.

[19] Упореди: Geza Alföldy, „Die Auxiliartruppen der Provinz Dalmatien”, *Acta Archaeologica Hungariae* 14/3-4 (1962): 268, 283; John Wilkes, *Dalmatia*, 118.

[20] ЕК 6.

[21] ЕК 7 (из 201-270. године н. е.).

[22] О митраизму види: Љубица Зотовић, *Митраизам на њу Јујославије* (Београд: Археолошки институт, 1973); „Mitra i mitraizam”, у: Aleksandrina Ceramanović-Kuzmanović, Dragoslav Sreјević, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope* (Београд: Savremena administracija, 1992).

[23] Види: Snežana Ferjančić, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски споменици Чачка и околине*, 16. У Чачку су пронађене и опеке са жигом ове кохорте (види: ЕК 17). Осим опека, археолошка ископавања спроведена 1960. године изнедрила су три посуде које су сасвим сигурно користили војници (види: Мирослав Вујовић, Катарина Дмитровић, „Три римске бронзане посуде из Народног музеја у Чачку”, *Гласник Српској археолошкој друштва* 23 (2007): 315. *Исти*, 319, тврде да је логор друге кохорте Делмата заузимао површину од пет хектара.

[11] О уређењу кохорти види: Snežana Ferjančić, *Ale i kohorte u vojsci rimskih provincija Mezije i Dakije od I do III veka n. e.*, 7.

[12] ЕК 6 (из 180-300. године н. е.), ЕК 31 (101-250. године н. е.). За остале натписе о овој кохорти види: Светлана Лома, *Клауђује Гал и Северови нови сенајори*, 277-283, 11-22.

[13] ЕК 14.

[14] У питању су вотивне посвете Гаја Атрија Декората, трибуна кохорте: *IMS III/2 8* (197-212. године н. е.) и *IMS III/2 9* (208-212. године н. е.).

[15] Уп. Florian Matei-Popescu, Ovidiu Țentea, *Auxilia Moesiae Superioris*, 53; Snežana Ferjančić, *Ale i kohorte u vojsci rimskih provincija Mezije i Dakije od I do III veka n. e.*, 193-194.

[16] Сва оловна танад потичу из II века н. е. О томе види: Miroslav B. Vujović, Jelena Lj. Cvijetiћ, „The Slings and Arrows of Outrageous Fortune: Long-Range Fighting Units on the Roman Limes in Serbia”, in: *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors - Living on the Frontier I*, edited by Miomir Korać (Belgrade: Institute of Archaeology, 2018), 52.

[17] Остаци су из V века н. е., али с обзиром на важност насеља *Horreum Margi*, не треба искључити постојање неке стрељачке јединице у ранијем периоду, уп. Miroslav B. Vujović, Jelena Lj.

је око 170. године н. е. због Маркоманских ратова. Њен, вероватно, први заповедник био је Тиберије Клаудије Гал, искусни *vir militaris*, кога је на место трибуна кохорте поставио Дидије Јулијан док је био управник Далмације. Он је посведочен на вотивној ари коју је посветио Јупитеру Највећем и Најбољем.²⁴ Галов наследник на челу друге кохорте Делмата био је извесни Помпеј Политијан, који је посведочен на две вотивне аре: једна је била посвећена Марсу, а друга Изиди и Сарапису.²⁵ Последњи посведочени трибун кохорте био је извесни Квинт Секстилије Марин, чија ара посвећена Јупитеру Највећем и Најбољем датира из 253. године н. е.²⁶ Од официрског кадра кохорте посведочен је још и Тит Статије Криспин, декурион коњаника из III века н. е.²⁷

Рударска област која се налазила око планина Рудник и Космај била је врло важна за Римљане. О томе сведочи, између осталог, и пажња која је поклањана њеној одбрани и заштити. Прецизну хронологију је тешко утврдити, али у област Космаја и Рудника најраније је распоређена *cohors V (Callaecorum) Lucensium*. Кохорта је посведочена на вотивном натпису Гаја Гелија Егзората, префекта кохорте.²⁸ Пета кохорта Луценса бранила је руднике у раној фази Маркоманских ратова, 166-169. године н. е, када се и датује наведени натпис.²⁹ Такође је посведочена и *cohors I Ulpia Pannoniorum milliaria equitata*, пребачена из Паноније да брани космајске руднике.³⁰ Трибун ове кохорте Гај Клодије посветио је ару Јупитеру Највећем и Најбољем, која је пронађена

[24] ЕК 10 (из 171-195. године н. е). Упореди: Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 137-138.

[25] ЕК 12 и 13, оба натписа с краја II века н. е. Ваљало би напоменути да је отприлике у исто време Септимије Север послао кохорту на исток прво у рат против Песценија Нигера, а потом против Парћана (види: Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 118-119).

[26] ЕК 14.

[27] ЕК 15.

[28] ЕК 19.

[29] В. Slobodan Dušanić, "Introduction Historique", у: *IMS I*, 106; John Wilkes, *Dalmatia*, 118.

[30] В. Florian Matei-Popescu, Ovidiu Țentea, *Auxilia Moesiae Superioris*, 43, 68.

у Стојнику. Како је навео у свом натпису, Гај Клодије је у прву Улпијеву кохорту Панонаца био пребачен из кохорте *XVIII voluntariorum civium Romanorum*.³¹ Није сигурно када је Гај Клодије прешао из једне кохорте у другу, али Душанић мисли да се то десило на почетку Маркоманских ратова, када је и прва Улпијева кохорта Панонаца пребачена на Космај.³²

Најбоље посведочена „космајска“ кохорта је *II Aurelia nova milliaria equitata civium Romanorum*.³³ Као што се из њеног назива види, кохорта је била појачаног и мешаног састава да би могла ефикасније да штити руднике, транспорте руда и да јури бегунце. Главнина је била стационарирана у Градишту код Стојника, док су делови били распоређени у Губеревцу и Сопоту.³⁴ Познато је да је друга кохорта *Aurelia nova* саградила или обновила *valetudinarium* или војну болницу. На истом натпису спомиње се тадашњи префект кохорте Тит Бебеније Јуст. Овај натпис, датован у 179. годину н. е. пронађен је у Стојнику на Космају.³⁵ Поред тога, у околини Сопота и Стојника пронађени су надгробни споменици и вотивни натписи који сведоче о боравку ове кохорте у рударском пределу Космаја.³⁶ Међу њима би требало издвојити вотивни натпис који доноси име трибуна кохорте Цесенија Нигрина. Натпис није могуће

[31] ЕК 18, из 166-169. године н. е.

[32] Slobodan Dušanić, "Introduction Historique", у: *IMS I*, 106.

[33] Постојање друге Аурелијеве кохорте за собом повлачи и логичну претпоставку да је постојала и прва Аурелијева кохорта. Међутим, таква кохорта није потврђена на натписима, осим у веома сумњивом случају ЕК 24 (из друге половине II или III века н. е). Тај натпис је превише оштећен да би послужио као коначна потврда о постојању поменуте кохорте (упореди: Slobodan Dušanić, "Introduction Historique", у: *IMS I*, 105, који анализира главне проблеме са првом Аурелијевом кохортом).

[34] Види: Slobodan Dušanić, "Introduction Historique", у: *IMS I*, 106-107; John Wilkes, *Dalmatia*, 118.

[35] ЕК 20. Види: Snežana Ferjančić, *Ale i kohorte u vojsci rimskih provincija Mezije i Dakije od I do III veka n. e.*, 274. О лекарима који су пратили римске јединице види: Драгана Грбић, „Војни лекари у Горњој Мезији“, *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и околних области* 17 (2013): 63.

[36] ЕК 21-23, 25, 26, сви натписи су после владавине Марка Аурелија, вероватно III век н. е.; cf. Florian Matei-Popescu, Ovidiu Țentea, *Auxilia Moesiae Superioris*, 43.

прецизније датовати осим само оквирно у доба Принципата.³⁷

Осим кохорти у обезбеђивању реда и мира на простору источне Далмације и западне Горње Мезије учествовали су и конзуларски бенефицијари и вексилације појединих легија.

Антички *municipium Malvesatium* се различито убицира, код Пожеге или код села Скелани, на левој обали Дрине.³⁸ У том античком насељу налазила се станица бенефицијара, а њихови епиграфски споменици пронађени су у широј околини муниципија, са обе стране Дрине. Гај Јулије Херкулан као конзуларски бенефицијар био је распоређен из легије *I Italicae Moesia inferioris*. Вотивна ара коју је подигао Ескулапу и Хигији датује се у II век н. е.³⁹ У исти век се датује и ара коју је капитолинском Јупитеру посветио Гај Јулије Ингенуус, војник Једанаесте Клаудијеве легије.⁴⁰ Конзуларски бенефицијар Луције Нивије Максим био је распоређен из легије Једанаесте Клаудијеве.⁴¹ Јулије Лонгин је као бенефицијар службовао у околини Скелана, где је пронађена вотивна ара коју је управо он посветио Узвишеном Марсу.⁴² Лонгинов саборац из легије Пете македонске, чије је име изгубљено, такође је био распоређен на бенефицијарску дужност код Скелана, после владавине Марка Аурелија.⁴³ Легија *I Adiutrix* је у станицу код *municipium Malvesatium*-а послала двојицу конзуларских бенефицијара. Један је био извесни Луције Емилије који је спомен подигао Јупитеру Најбољем и Највећем

и Узвишеном Марсу у II-III веку н. е.⁴⁴ Други је био Марко Улпије Каније који је поставио вотивну ару Јупитеру, Јунони и Минерви. Његова ара се датује од средине II века н. е. до средине III века н. е.⁴⁵ Марко Улпије Виталис, војник легије *X Gemina*, био је распоређен као конзуларски бенефицијар у околини Скелана, где је пронађена његова ара посвећена Јупитеру Капитолинском и Марсу.⁴⁶ Извесни *Flavius M(-)* је као конзуларски бенефицијар поставио ару Јупитеру Најбољем и Највећем, Јунони и Минерви. Због оштећености натписа није могуће одредити којој је легији припадао, али у обзир долазе *X Gemina* или *XI Claudia* које су слале конзуларске бенефицијаре на службу у *municipium Malvesatium*.⁴⁷ Тит Аурелије Марко, ветеран непознате легије, посветио је ару Јупитеру Фулгуратору.⁴⁸ Елије Априлис био је бенефицијар из непознате легије, а посветио је ару капитолинској тријади. Његова ара пронађена је у Бајиној Башти.⁴⁹ Капитолинском Јупитеру споменик је посветио и Гај Билијаније Север, не навевши којој је јединици припадао.⁵⁰ Најпоследње, занимљив је пример извесног *Aurelius-a Gaf-]/[-Janus*-а који је навео да је конзуларски бенефицијар из провинције Доње Паноније, уместо уобичајене припадности одређеној легији. Ара коју је подигао Узвишеној Дијани датује се у III век н. е.⁵¹

Поред ових конзуларских бенефицијара, у рејону муниципија била је распоређена и вексилација највероватније прве кохорте Делмата. О томе сведоче натписи које су за собом оставили центуриони те кохорте:

[37] ЕК 27.

[38] Код Пожеге га лоцирају Јаворка Бућић, Петар Петровић, „Муниципиум Малвесатиум код Пожеге”, *Ужички зборник* 12 (1983): 19-56 и John Wilkes, *Dalmatia*, 283, а код Скелана Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 128, 284 и Бојан Поповић, „Municipium Malvesatium: преглед истражених грађевина римске архитектуре на територији данашњих Скелана са предлогом реконструкције”, *Гласник Српској археолошкој друштва* 34 (2018): 175-203.

[39] ЕК 29.

[40] ЕК 30.

[41] ЕК 38 (из 151-300. године н. е.).

[42] ЕК 32. Натпис се датује у II-III век н. е.

[43] ЕК 41.

[44] ЕК 33.

[45] ЕК 36.

[46] ЕК 34. Натпис се датује у 131-250. године н. е.

[47] ЕК 40 (из 151-300. године н. е.).

[48] ЕК 42. Натпис је датован у III век н. е.

[49] ЕК 37 (из 151-300. године н. е.).

[50] ЕК 35 (из 151-230. године н. е.).

[51] ЕК 43.

Луције Титије, Гај Сергије Јулијан, Марко Лукције Валенс.⁵²

Двојица конзуларних бенефицијара, Јулије Капитон и извесни Аурелије били су прекомандовани у околину Чачка из легије *XI Claudia*.⁵³ Такође, посведочен је један анонимни бенефицијар који је био прекомандован из панонске легије *X* или *XIV Gemina*. Постоји могућност да је овај анонимни бенефицијар припадао легији *XI Claudia* (натпис је превише оштећен да би се донела коначна одлука).⁵⁴ Поред конзуларских бенефицијара, Чачак и околину штитила је вексилација кохорте *VIII voluntariorum civium Romanorum* на челу са Ливијем Матерном. Та кохорта је током већег дела Принципата боравила у Далмацији, а вексилација под Ливијем Матерном доведена је да гради утврђење или да помогне у одбрани од латрона. Ливије Матерно је у околини Чачка боравио око 197. године н. е., када се датује његов натпис.⁵⁵

Станица конзуларних бенефицијара по свему судећи постојала је и у околини Новог Пазара. Присуство римских војника откривено је у Новопазарској бањи и на локалитетима Подграђе код Раса и Градина-Постење, те би можда ту требало тражити станицу конзуларских бенефицијара.⁵⁶ Тројица кон-

зуларских бенефицијара из легије *VII Claudia* су посведочена: Марко Уцентеј, Марко Викторије Урцијан и Марко Аурелије Серен (или Север). Прва двојица су подигли посвете Јупитеру Најбољем и Највећем, док је трећи свој споменик посветио богињи Немеси. Сва три споменика се датују између Комодове владавине и 257. године н. е.⁵⁷ Њихове дужности биле су пре свега да чувају тзв. *via metallica*, пут који је ишао из Приморја, преко горњег Подриња, Полимља, Сјенице, Новог Пазара, Ибра на Косово и Метохију и тамошње рударске области.⁵⁸ Ради одбране тог пута у другој половини III века н. е. обновљено је утврђење на Шарском кршу.⁵⁹

Municipium S(plonistarum), који се убицира на локалитету села Комини код Пљеваља имао је посаду бенефицијара. Бенефицијарна станица налазила се вероватно уз једну од капија, а у муниципију је било до десет бенефицијара.⁶⁰ Посведочени бенефицијари били су Флавије Сатурнин из легије *XI Claudia*, Публије Елије Фусцин из легије *I Adiutrix*, Флавије Апер и *Aur(-) Is(-)*, обојица

[52] Луције Титије: *EK 28*; Сергије Јулијан: *EK 31* (101-250. године н. е.); Лукције Валенс: *EK 39*, после владавине Марка Аурелија (види и: Snežana Ferjančič, Olga Pelcer, Mirko Babič, „New Inscriptions from Pannonia and Dalmatia“, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 169 (2009): 247-248).

[53] Јулије Капитон: *EK 8*; Аурелије: *EK 9*.

[54] *EK 16*; Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски споменици Чачка и околине*, 16; cf. Snežana Ferjančič, „New Epigraphic Finds near Čačak“, *Balkanica* 26 (1995): 176.

[55] *EK 11*; cf. Marin Zaninović, „Rimska vojska u Iliriku“, 26; Geza Alföldy, „Die Auxiliartuppen der Provinz Dalmatien“, 271; Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 283-284, као разлог Матерновог доласка наводи одлазак кохорте *II Delmatarum* на исток.

[56] Драгица Премовић Алексић, „Историјат путне мреже на територији између Лима и Ибра“, *Новопазарски зборник* 39 (2016): 89, 90; *Исџа*, „Нови Пазар на мапи историјских путева“, *Новопазарски зборник* 36 (2013): 17, 19; *Исџа*, „Траса римског пута на деоници Пријепоље-Нови Пазар у светлу нових археолошких открића“, *Новопазарски зборник* 15 (1991): 44; Александар Јовановић, „Археолошка истраживања у Новопазарској бањи“, *Новопазарски зборник* 19 (1995): 31, 40-41.

[57] *EK 46* (Уцентеј), натпис датован у период 201-250. године н. е.; *EK 44* (Урцијан), натпис датован у период 150-300. године н. е.; *EKEK 45* (Серен, натпис датован у 30-е или 40-е године III века н. е., можда 238. године н. е.); за анализу сва три натписа види: Мирослава Мирковић, „Beneficiarii consularis на споменицима из Новог Пазара“, *Новопазарски зборник* 9 (1985): 38-41.

[58] О том друму детаљније у: Драгица Премовић Алексић, „Историјат путне мреже на територији између Лима и Ибра“, 88-90; *Исџа*, „Нови Пазар на мапи историјских путева“, 16; *Исџа*, „Траса римског пута на деоници Пријепоље-Нови Пазар у светлу нових археолошких открића“, 39, 44, 45.

[59] Види: Драгица Премовић Алексић, „Археолошки локалитети у сјеничком делу Старог Влаха“, *Новопазарски зборник* 27 (2003): 60; *Исџа*, „Траса римског пута на деоници Пријепоље-Нови Пазар у светлу нових археолошких открића“, 42. Упореди: Вујадин Иванишевић, „Античко насеље на Тројану“, *Новопазарски зборник* 13 (1989): 13; Марко Поповић, „Античко утврђење на Шарском кршу код Дуге Пољане“, *Новопазарски зборник* 7 (1983): 12-13.

[60] Види: Miroslava Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja* (Beograd: Filozofski fakultet, 2013), 68, 70. Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 118, тврди да су код овог муниципија биле распоређене и вексилације друге кохорте Делмата. *Исџа*, 276, као доказ наводи натпис (*EK 50*, из 171-300. године н. е) који спомиње Асидонија Вителијана, центуриона те кохорте.

из непознате јединице.⁶¹ Поред тога, посведочено је да су се на простору муниципија насељавали ветерани. Асидоније Вителијан био је центурион друге кохорте Делмата и касније се са женом скрасио у овом муниципијуму. Друга два могућа насељеника из редова бивших војника били су Тит Аурелије Аплин и Аурелије Максим. Обојица су вероватно били војници помоћних одреда и војну службу су започели под Марком Аурелијем или касније.⁶² Мирослава Мирковић наводи да је на територији муниципија пронађен новац кован у Виминацијуму између 238. и 253. године н. е., а који су ту донели војници, било бенефицијари, било насељени ветерани.⁶³

Као што се може видети, конзуларски бенефицијари долазили су из одређених легија. Мезијске легије Четврта Флавијева и Седма Клаудијева слале су бенефицијаре у *stationes* Горње Мезије, тачније у околину Новог Пазара и на Косово и Метохију. Провинција Далмација је крајем I века н. е. остала без легијске посаде, те су бенефицијари распоређивани из легија стационираних у околним провинцијама. У питању су легије *I Adiutrix*, *I Italica*, *V Macedonica*, *X* или *XIV Gemina* и *XI Claudia*. *Legio I Adiutrix* је убрзо по свом настанку, 70. године н. е. била стационирана у Могунтијакуму, у Горњој Германији. Највероватније је за време Домицијанових Дачких ратова пребачена у Горњу Панонију. У тој провинцији у Бригетиону остала је до краја Принципата, осим кратких боравака у Дакији за време цара Трајана, 107-112. и 114.

[61] *EK 53* (Сатурнин, из 201-250. године н. е.), *EK 47* (Фусцин, из 194. године н. е.), *EK 49* (Апер, из 151-250. године н. е.), *EK 52* (*Aur(-) Is(-)*, из 201-300. године н. е.). Упореди: Miroslava Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 69-70.

[62] Асидоније Вителијан: *EK 50* (из 171-300. године н. е.); Тит Аурелије Аплин: *EK 48* (крај II или III век н. е.); Аурелије Максим: *EK 51* (после владавине Марка Аурелија); за анализу ова три натписа види: Miroslava Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 71-73. Упореди: Александрина Цермановић-Кузмановић, „Археолошка истраживања античких некропола у селу Комини код Пљеваља”, *Сџаринар* 31 (1980): 49.

[63] Miroslava Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 75.

године н. е.⁶⁴ Прву Италску легију створио је цар Нерон за поход против Јерменије. После борби у грађанском рату 68/69. године н. е. пребачена је у Мезију, у Нове, где је учествовала у борбама против варвара.⁶⁵ Пета Македонска легија је више пута мењала место боравка крећући се од Балкана до источних провинција и назад. На крају је за време владавине Марка Аурелија била стационирана у Дакији, у Потаиси.⁶⁶ *Legio X Gemina* је у I веку н. е. боравила у Хиспанији и Германији, а после Првог дачког рата пребачена је прво у Аквинкум, па у Виндобону у Горњој Панонији.⁶⁷ Легија *XIV Gemina* учествовала је у освајању Британије, а после боравка у Британији и на рајнском лимесу, 92. године н. е. пребачена је прво у Виндобону, па у Карнунтум, у Горњој Панонији.⁶⁸ Легија *XI Claudia* је већи део I века н. е. провела у Далмацији, а после три деценије на Рајни и кратког времена у Бригетиону, премештена је у Дуросторум у Доњој Мезији, где је остала до позне антике. Током II и III века н. е. слала је конзуларске бенефицијаре у Далмацију.⁶⁹ Као што се може видети, конзуларски бенефицијари су у Далмацију долазили из околних провинција: Горње Паноније, Доње Мезије и Дакије.

[64] Види: Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 30, 170; Miroslava Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 70; Ronald Syme, „Rhine and Danube Legions under Domitian”, *The Journal of Roman Studies* 18 (1928): 41, 44, 51-53, 55; Lawrence Keppie, „The Origins and Early History of the Second Augustan Legion”, у: *Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971-2000*. (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000), 31, 45, 128. Упореди: Gwyn Morgan, „Galba, the Massacre of the Marines, and the Formation of Legion I Adiutrix”, *Athenaeum* 91 (2003): 489-515.

[65] Stephen Dando-Collins, *Legions of Rome: The Definitive History of Every Imperial Roman Legion* (New York: Thomas Dunne Books, 2012): 37; John Wilkes, *Dalmatia*, 119.

[66] Lawrence Keppie, *The Making of the Roman Army* (London: Routledge, 2005): 179; Stephen Dando-Collins, *Legions of Rome*, 63-64; John Wilkes, *Dalmatia*, 93.

[67] Lawrence Keppie, *The Making of the Roman Army*, 180-181; Stephen Dando-Collins, *Legions of Rome*, 78.

[68] Lawrence Keppie, *The Making of the Roman Army*, 182; Stephen Dando-Collins, *Legions of Rome*, 82-83.

[69] Види: Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојнић, *Римски епиграфски сјоменици Чачка и околине*, 15-16; Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 32.

Требало би нешто рећи о самим војницима који су обезбеђивали овај простор. С учвршћењем римске власти и ширењем романизације, римска управа се све више ослањала на домаће снаге за осигурање провинција. То је значило и регрутовање локалног становништва прво као аугзилијара, а затим и у легије. Већина војника Седме Клаудијеве и Четврте Флавијеве легије били су из Горње Мезије.⁷⁰ Илустративан пример је осма кохорта добровољаца: њени војници су првобитни били регрутовани из Италије, али већ од времена Марка Аурелија њено људство је из Далмације.⁷¹ С обзиром да су конзуларски бенефицијари били издвајани из легија и распоређивани у унутрашњост провинција Горње Мезије и Далмације, могућно је да су неки од њих служили у месту свог порекла. Најбољи случај ослањања на локалне снаге су четири кохорте које је подигао Марко Аурелије. Две су регрутоване међу Делматима, а две међу Дарданцима. Требало би имати на уму да су, после две деценије служења, ветерани одлучивали да се населе недалеко од места где су били стационарани и тиме се ефективно стапали са домаћим становништвом.⁷² Војна логика је очигледна: локално регрутовани војници добро познају подручје које треба да штите и тиме су ефикасан противник латронима.

Официрски кадар је такође временом све више био регрутован из редова домаћег становништва. Две кохорте Делмата су првобитно имале официре пореклом из Италије. Касније је официрски кадар био делматског порекла.⁷³ Најбољи пример је Клаудије Гал,

[70] Miroslava Mirković, „The Roster of the VII Claudia Legion”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 146 (2004): 214; Снежана Ферјанчић, „Регрутација горњомезијских легија IV Flavia и VII Claudia”, *Зборник Народне музеја у Чачку* 38 (2008): 63-82; John Wilkes, *Dalmatia*, 127.

[71] Geza Alföldy, „Die Auxiliartruppen der Provinz Dalmatien”, 274-275; John Wilkes, *Dalmatia*, 479-480.

[72] Види: John Wilkes, *Dalmatia*, 479; Снежана Ферјанчић, *Насељавање легијских ветерана у балканским провинцијама I-III век н. е.*, 164 (види и табеле на стр. 314-315).

[73] Види: Geza Alföldy, „Die Auxiliartruppen der Provinz Dalmatien”, 269.

трибун друге кохорте Делмата. Он сам је, највероватније, из муниципија *Malvesatium*-а, где је био припадник локалне елите.⁷⁴ Каријеру је градио кроз војску, започевши је у време цара Марка Аурелија, да би врхунац достигао под Септимијем Севером.⁷⁵

Римска управа имала је добре разлоге да стационара кохорте, вексилације и конзуларске бенефицијаре у данашњој западној Србији и шире. Чачак и околна област која гравитира ка Западној Морави налазила се на раскрсници важних путева. На западу се у околини данашње Сребренице налазила област Аргентарија, чије само име сведочи да је била богата рудама сребра. Та среброносна област је западним путем била повезана са Салоном, седиштем провинције Далмације,⁷⁶ а источно је пут водио преко Дрине, долином Ђетиње и Западне Мораве, преко Ужица и Чачка, до града *Horreum Margi* и споја две Мораве.⁷⁷ Северно су се налазили Рудник и Космај са својим рудницама и Сингидунум и Виминацијум са својим легијама. Ка истоку је Наис, велика раскрсница.⁷⁸ Од Чачка се ка југу одвајао пут који је ишао до данашњег Новог Пазара, где је била бенефицијарна станица. Не треба заборавити ни богате дарданске руднике (*metalla Dardana*) који су се налазили на Косову и Метохији.⁷⁹ Из свих ових

[74] Види: Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 140-141.

[75] О Клаудију Галу види монографију Светлане Ломе, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*.

[76] Види: Marin Zaninović, „Rimska vojska u Iliriku”, 23.

[77] Види: Светлана Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 129; Goran Popović, „Putna stanica Ad Drinum”, *Prilozi* 47 (2018): 14.

[78] Гордијан III је, увидевши њихову важност, обнављао ове путеве средином III века н. е. (види: Jens Bartels, „Meilensteine und Barbaren. Die Straßenbaupolitik auf dem Balkan unter Maximinus Thrax und Gordian III.” у: *Infrastruktur und Herrschaftsorganisation im Imperium Romanum*, Herausgegeben von Anne Kolb (Berlin: De Gruyter, 2014), 226-227.

[79] На простору Косова и Метохије пронађен је одређен број натписа који сведоче о војном присуству: *ЕК 54* (непознати корникуларије прве кохорте Дарданаца, из II века н. е.), *ЕК 56* (Септимије Дасије, ветеран кохорте I Montanorum, из 151-300. године н. е.), *ЕК 57* (Елије Октавијан, ветеран непознате јединице, крај II или почетак III века н. е.), *ЕК 55* (М. Аурелије Асклепијад, ветеран непознате јединице, из 171-230. године н. е.);

рудника вадило се олово и пре свега сребро које је, прековано у новац, одлазило у царски фиск, а одатле за плаћање легионара. Стога је био неопходно обезбедити руднике и важне путеве војним трупама, како од спољних нападача, тако и од латрона.

Осим војском, римска власт се на овим просторима учврстила и оснивањем муниципија насељених римским грађанима. На истоку провинције Далмације налазио се *municipium Malvesatium*, на месту данашњих Склана или код Пожеге.⁸⁰ Друго важно насеље било је *municipium Celegerorum* који се тражи код Ивањице, Краљева или Чачка.⁸¹ На основу терми откопаних у центру града претпоставља се да је римско насеље постојало и у самом Чачку.⁸² Југозападно од Чачка и Западне Мораве, у селу Комини код Пљеваља налазио се *municipium S(plonistarum)*.⁸³ Као што је већ речено, *Horreum Margi* се налазио на кључном месту, нешто северније од споја две Мораве.

Закључак

Границе две римске провинције у убицајеним околностима нису захтевале неке знатније војне снаге. Таква ситуација била је

на споју Далмације и (Горње) Мезије, у области која гравитира ка Западној Морави, током доброг дела Принципата. Без обрзира на то, биле су неопходне извесне полицијске снаге да би се омогућило несметано функционисање провинције. Ту дужност обављали су конзуларски бенефицијари, војници издвојени из својих легија, који су били отелотворење управникове власти на нивоу мањих насеља. Област захваћена у овом раду с једне стране налазила се на раскрсници важних путева, а са друге је имала неколико важних рударских комплекса, попут Сребренице, Космаја и Рудника, а била је блиско повезана са рударским пределима на Косову и Метохији и данашњој источној Србији. Стога су Римљани организовали систем обезбеђивања и контроле тог предела путем станица конзуларских бенефицијара. Те *stationes* налазиле су се често уз саме римске муниципије, симболе римске власти у провинцијама. Бенефицијарне станице постојале су код Склана близу Бајине Баште, код Ужица и Чачка, као и код Новог Пазара.

Мирни живот римских поданика у Далмацији и Горњој Мезији значајно је отежан почетком Маркоманских ратова. Сами горенаведени муниципији нису били под ударом германске најезде, али је рат, удружен са кугом, довео до широко распрострањене хајдучије. Напади латрона били су толико жестоки да је у једном тренутку морао да се активира Дидије Јулијан, тада управник провинције Далмације. Претња пре свега по рударске области у залеђу дунавског лимеса натерала је цара Марка Аурелија да око 170. године н. е. створи четири нове кохорте од домаћег становништва: две кохорте Делмата и две кохорте Дарданаца. Делматске кохорте су биле распоређене код Ужица и Чачка, а дарданске код Ниша. Осим њих, две кохорте *Aureliae novae* браниле су област Рудника и Космаја. Поред тога, *ad hoc* су распоређиване и вексилације појединих јединица, како се где указала потреба. Све у свему, одбрамбени систем источне Далмације и западне Горње Мезије значајно је ојачан. На крају,

cf. Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски сџоменници Чачка и околине*, 18; Florian Matei-Popescu, Ovidiu Țentea, *Auxilia Moesiae Superioris*, 53; Miroslava Mirković, „Cohors I Montanorum u Gornjoj Meziji”, *Arheološki vestnik/Acta Archaeologica* 26 (1975): 223-224.

[80] Види: Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски сџоменници Чачка и околине*, 11; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 128, 284-298.

[81] Види: Снежана Ферјанчић, Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римски епиграфски сџоменници Чачка и околине*, 12; Dušan Rašković, „Arheološka istraživanja okružja stava Južne Morave i Zapadne Morave u antici”, 17.

[82] О томе више у: Gordana Jeremić, „Prilog proučavanju antičke prošlosti Čačka – primer rimskih termi iz centra grada”, u: *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2011. godini*, priručnik Vesna Bikić, Snežana Golubović, Dragana Antonović (Beograd: Arheološki institut, 2012), 71-73; Гордана Јеремић, Александра Гојгић, *Римске шерме у Чачку* (Чачак: Народни музеј у Чачку, 2012); Катарина Дмитровић, Вујадин Вујовић, „Заштитна археолошка ископавања на локалитету Двориште гимназије у Чачку – кампања 2014. године”, *Зборник Народној музеја у Чачку* 44 (2014): 7-19.

[83] В. Miroslava Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 54.

индикативна је чињеница да већина натписа пронађених у области коју обрађује овај рад потиче управо из времена после владавине Марка Аурелија (161-180. године н. е.)

Епиграфски каталог

Овај каталог има за циљ да читаоцу олакша сналажење са натписима наведеним у претходном тексту. У Каталогу су побројани војнички натписи са географског простора који обрађује овај рад. Пошто су сви ови

натписи већ објављивани са обилним коментарима, наша намера била је да дамо њихове основне податке: кратак опис, датовање и текст натписа. Поред тога, где је било могуће, постављен је линк ка Epigraphic Database Heidelberg (скраћено EDH: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home>) и идентификатор на сајту Epigraphik-Datenbank Clauss/Slaby (http://db.edcs.eu/epigr/epi.php?s_sprache=en). Надамо се да ће овај Епиграфски каталог омогућити читаоцу лакши приступ натписима.

Натписи који сведоче о деловању разбојника:

1. Надгробна стела, пронађена у селу Равна код Књажевца. Данас се чува у Народном музеју у Нишу.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD032334> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-30200776

Библиографија: *CIL* III 14587 = *ILJug* 1343 = *IMS* III/2 93.

Датовање: 171-230. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) / Val(erius) Marcus / vixit annis / XVIII a la^otronibus / interfectus / Val(erius) Eutychnus et Sextilia / Frontina ^o filio / b(ene) m(erenti) p(osuerunt).

2. Епитаф исписан на урни, пронађен у Солину 1887. Данас се чува у Археолошком музеју Сплита.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD043462> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-28900155

Библиографија: *CIL* III 8830.

Датовање: 101-300. године н. е. (према EDH)
Maximiano <q>ui et / Aureo sec(utori) ann(or)um XXII / pug(narum) V deceptus / a latron<i>b<u>s fr^{ater} fratri caris(s)i(mo) // Gemina coniu(x) / desideratis(s)imo.

3. Надгробни споменик, пронађен у Сплиту. Данас се чува у Археолошком музеју у Загребу.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD055588> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-28000172

Библиографија: *CIL* III 2399.

Датовање: 171-300. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) / Iul(iae) Res/tutae in/felicissimae inter/fectae / annor(um) / X caus(a) or/namentor(um) Iul(ius) ^o Restut(us) et / Statia Pudens/till(a) parent(es).

4. Надгробни споменик, пронађен 1867. године испод куће Милоја Раденковића у селу Врбици код Зајечара. Данас изгубљен.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD035761> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-29700314

Библиографија: *CIL* III 8266 (=14574)= *IMS* III/2 108.

Датовање: 201-300. године н. е. (према EDH)
] / [- - - qui] / [v]ix(it) ann(os) [- - - in]/terfectus a [sta]tionari(i)s cum Di/urpagisa (?) filio suo ^o qui vix(it) ann(os) XVIII / b(ene) m(erentibus) p(osuit).

5. Епитаф у стиху, нађен у Солину 1823. године. Данас се чува у Археолошком музеју у Сплиту.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD063032> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-28000078

Библиографија: *CIL* III 2544.

Датовање: натпис није могуће прецизније датовати.

C(aio) Tadio C(ai) f(ilio) Seve(ro) / abducto a latronib[us] / ann(orum) XXXV et / Proculo f(ilio) ann(orum) VI / [Fa?]bricia L(uci) l(iberta) Primigen(ia) / [co]niugi et filio pos(u)it / [fili]us hunc titulum / [debe]bat ponere matri / [- - -]

Ужице

6. Вотивна ара од кречњака пронађена у Ужицу, код бунара у области градског утврђења. Чува се у дворишту Народног музеја у Ужицу.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD059905> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-30800069

Библиографија: *CIL* III 8353 = *ILJug* 1503; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 277, **12**; Alföldy, "Die Auxiliartruppen der Provinz Dalmatien", 294, **12/7**.

Датовање: 180-300. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Part(h)ino / C(aius) Iul(ius) Rufus / trib(unus) coh(ortis) I mil(liariae) / Delm(atarum) pro sal(ute) / [- -] / [- -] i l(ibens) p(osuit)*.

Друга читања: ред 5-6: *[Imp(eratoris) M Aureli] / [[Commod]i* (Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 277, **12**).

7. Вотивна ара посвећена Митри, пронађена у селу Биоска код Ужица. Данас се чува у Народног музеју у Ужицу.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD012531> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-09300007

Библиографија: *AE* 1976, 599; Зотовић, *Мишраизам на шлу Јујославије*, 17, **4**.

Датовање: 201-270. године н. е. (према EDH) *In(victo) M(ithrae) / T(itus) Aur(elius) Seve(rus) l(ibens) p(osuit)*.

Чачак

8. Фрагмент вотивне аре. Место и околности налаза нису познати, а претпоставља се да је нађена у Чачку или на Јелици. Данас се чува у Народног музеју у Чачку.

Библиографија: Милоје Васић, „Нови римски натписи нађени у Чачку”, *Зборник Народног музеја у Чачку* 16 (1986): 26, **4**; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 43, **2**.

Датовање: вероватно I век н. е. (према Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 43, **2**)

[Di]anae / [I]ul(ius) Capito / [b(ene)f(iciarius)] co(n)s(ularis) ex / [le]g(ione) XI Cl(audia) / [v(otum)] s(olvit) l(ibens) m(erito).

9. Фрагмент вотивне аре, пронађен у Чачку у секундарној употреби, приликом археолошких ископавања 1986. године. Данас се чува у Народног музеју у Чачку.

Библиографија: Васић, „Нови римски натписи нађени у Чачку”, 26, **3**; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 51, **7**.

Датовање: вероватно I век н. е. (према Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 51, **7**)

[I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / [Au?]rel(ius) O(±3) / .] b(ene)f(iciarius) c(o)n(s)ularis / leg(ionis) XI Cl(audiae) [p(iae) f(idelis)?] / [v(otum)] s(olvit).

10. Вотивна ара, случајно пронађена 1986. године. Претпоставља се да је била у секундарној употреби. Данас се чува у Народног музеју у Чачку.

Библиографија: Васић, „Нови римски натписи нађени у Чачку”, 26, **2**; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 47-48, **5**.

Датовање: 171-195. године н. е. (према Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 47-48, **5**)

Iovi / O(ptimo) M(aximo) / Tib(erius) Cl(audius) / Gallus / trib(unus) / coh(ortis) II Aur(eliae) Del(matarum).

11. Вотивна ара, пронађена у Јездини, у секундарној употреби, где је донета са Градине на Јелици. Данас се чува у Народног музеју у Чачку.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD042956> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-30600090

Библиографија: *CIL* III 8336 (= 6321) = *ILJug* 1485; Васић, „Нови римски натписи нађени у Чачку”, 16, сл. 6; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 54-55, **10**.

Датовање: 197. године н. е. (према Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 54-55, **10**)

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / et Genio loci / sacro(!) dica/vit Liv(ius) Mater^o nus [(centurio) coh(ortis) VIII / vol(untariorum) / Laterano et Ruf(ino) co(n)s(ulibus).

12. Горњи део вотивне аре, нађен у Чачку 1922. године приликом конзерваторских радова на цркви Светог Вазнесења. Данас се чува у Народном музеју у Чачку.

Библиографија: Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 56, **11**; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 274, **4**.

Датовање: крај II века н. е. (према Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 56, **11**)

Marti / Militari / Cn(aeus) Pomp(eius) / [...

13. Горњи део вотивне аре, случајно пронађен 1936. године у дворишту куће Исидора Јањића у Чачку. Данас се чува у Народном музеју у Чачку.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033761> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10100505

Библиографија: *ILJug* 1483; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 57-58, **12**; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 274, **3**; Alföldy, “Die Auxiliartuppen der Provinz Dalmatien”, 294, **13/3**.

Датовање: крај II века н. е. (према Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 57-58, **12**)

Serapi et Isidi / Cn(aeus) Pomp(eius?) Politianus / trib(unus) coh(ortis) II / [- - - / - - -

14. Вотивна ара, нађена приликом археолошких ископавања у Чачку 1986. године, у секундарној употреби. Данас се чува у Народном музеју у Чачку.

Библиографија: Васић, „Нови римски натписи нађени у Чачку”, 23, **1**; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 49-50, **6**; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 274, **5**.

Датовање: 253. године н. е. (према Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 49-50, **6**)

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / pro s(alute) Imperatoris [[Ae/milii Aemilia/ni]] Aug(usti) totiusque ^o domus divinae / coh(ors) II mil(liaria) nova / Del(matarum) eq(uitata) [[Aemilia/na c]]um Q(uinto) Sex/tilio Marino /10 trib(unus) et Asinio / Maximo co(n)s(ulari).

15. Вотивна ара. Данас изгубљена (остала је само у забелешкама Јанка Шафарика).

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD043583> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-30600089

Библиографија: *CIL* III 8335 (= 6320) = *ILJug* 1484; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 46, **4**; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 275, **6**.

Датовање: 151-300. године н. е. (према EDH) *Dianae / Aug(ustae) / T(itus) Statius / Crispinus ^o dec(urio) eq(uitum) / coh(ortis) II Del(matarum).*

16. Фрагмент вотивне аре, пронађен приликом археолошких ископавања на Градини на Јелици 1988. године, у секундарној употреби. Данас се чува у Народном музеју у Чачку.

Библиографија: Ferjančić, “New Epigraphic Finds near Čačak”, 176, **1**; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сџоменици Чачка и околине*, 59, **13**.

Датовање: I-III век н. е. (према: Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сѐоменици Чачка и околине*, 59, 13)

]/ [- - -]VL[- - - / b(ene)ff(iciarius) co(n)]s(ularis) / I] eg(ionis) X[- - - / v(otum)] s(olvit) [l(ibens) m(erito)].

17. Фрагмент опеке, пронађен 1984. године приликом археолошких истраживања у дворишту Народног музеја у Чачку, где се и данас чува.

Библиографија: Васић, „Нови римски натписи нађени у Чачку”, 28, сл. 8; Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сѐоменици Чачка и околине*, 90, 44.

Датовање: несумњиво после владавине Марка Аурелија (упореди: Ферјанчић, Јеремић, Гојгић, *Римски епиграфски сѐоменици Чачка и околине*, 90, 44).

Coh(ors) II (milliaria).

Космај и Рудник

18. Вотивна ара, пронађена у Стојнику на Космају, а пре 1866. пренета у Народни музеј у Београду. Данас се налази у „Пећини” на Доњем Граду на Калемегдану.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD035545> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-29000044

Библиографија: *CIL* III 8162 (= 6302) = *IMS* I 97.

Датовање: 161-169. године н. е. (према *IMS* I 97) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Cn(aeus) Clodius Cn(aei) / fil(ius) Classicianus / trib(unus) coh(ortis) XIII vol(untariorum) c(ivium) R(omanorum) /^s et translatus ab opti/mis maximis(que) Imp(eratoribus) in / coh(ortem) I Ulp(iam) Pan(noniorum) [miliariam) eq(uitatam) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*

19. Вотивна ара, пронађена на Суводолу, а од маја 1895. је у Народном музеју у Београду. Данас се налази у „Пећини” на Доњем Граду на Калемегдану.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD032343> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-30200742

Библиографија: *CIL* III 14542 = *IMS* I 98.

Датовање: 166-169. године н. е. (према *IMS* I 98) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / C(aius) Gellius / Exoratus / praef(ectus) coh(ortis) /^s V Lucens(ium) / v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito).*

20. Ципус, пронађен у Стојнику, у кући Стевана Николића, пре 1900. године пребачен у Народни музеј у Београду. Данас се налази у „Пећини” на Доњем Граду на Калемегдану.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD032349> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-11201490

Библиографија: *CIL* III 14537 = *IMS* I 116.

Датовање: 179. године н. е. (према *IMS* I 116) *Valetu/dinarium / coh(ortis) II Aur(eliae) / nov(ae) (miliariae) equit(atae) /^s c(ivium) R(omanorum) T(itus) Bebeni/us lustus praef(ectus) / Imp(eratore) C[ommodo] / II et Vero II co(n)s(ulibus).*

21. Надгробна стела, нађена на Гумништу код Губеревца. Данас изгубљена.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD035555> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-32500084

Библиографија: *CIL* III 14541 = *IMS* I 117.

Датовање: 171-200. године н. е. (према EDH) *D(is) M(anibus) / Septimius ±2] / LV SANVS T[2-3] / coh(ortis) II Aur[- -] / [- - -]*

22. Надгробна стела, пронађена на имању Љубисава Михаиловића у Стојнику, искоришћена као плоча у гробници. Данас се налази у „Пећини” на Доњем Граду на Калемегдану.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD035556> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-11201492

Библиографија: *IMS* I 120.

Датовање: 171-200. године н. е. (према EDH) *D(is) M(anibus) / Publius Aelius / Victorinus vet(eranus) / coh(ortis) II Aurel(iae) nove /^s vixit ann(is) LX Au<r>el(ia) Ru/fina coiugi b(ene) m(erenti) et / P(ublius) Ael(ius) Acutianus / et P(ublius) Ael(ius) Victorinus /^o patri et sibi vivi posu(erunt).*

23. Надгробна стела, нађена у Сопоту, у темељима приватне куће или у римској кули стражари. Пренета у Београд у Народни музеј 1897. или 1898. године. Данас се налази у „Пећини“ на Доњем Граду на Калемегдану.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD032340> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-30100675

Библиографија: *CIL* III 14217, 6 = *IMS* I 119.

Датовање: 151-230. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) / Aur(elia) Procla / vixit ann(is) / XXXIII tit(ulum) p(osuit) /⁵ Aur<e>l(ius) Victor / mil(es) coh(ortis) II Aur(eliae) n(ovae) SA/COR c(oniugi) b(ene) m(erenti).

24. Вотивна ара, нађена на Градини на Стојнику око 1870. године, касније је служила у кући Живка Ивановића као степеник. Данас је изгубљена.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD032346> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-30200743

Библиографија: *CIL* III 14545 = *IMS* I 99; Ферјанчић, *Насељавање лејџских вешерана у балканским провинцијама I-III век н. е.*, 293, **396**.

Датовање: 151-250. године н. е. (према EDH)
[I](ovi) O(ptimo) M(aximo) / [- - -]cribonius / Faustus v(eteranus) e<t> Aure(l)ia (?) / Pasina(?) V[- - -]CRCX / [- - -]

Друга читања: ред 3-4: *v(eteranus) e I Aure(lia) n(ova) Pa[s]ina[tum] c(ivium) R(omanorum) m(illiaria)*. (Душанићево читање у *IMS* I 99).

25. Вотивни олтар од Кречњака, пронађен у Граду код Стојника. Данас изгубљен.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD029742> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-11201488

Библиографија: *IMS* I 112.

Датовање: 211-217. године н. е. (према EDH)
--] / Marc[i]an[us] [- -] / [c]oh(ortis) II Aur(eliae) n(ovae) [(m)iliariae] e(quitatae) / [Anto]ninian(a) /⁵ v(otum) d(edit) et vo[tu]/m so[I]/vit.

26. Надгробна стела, нађена вероватно 1951. године у Губереvcу. Данас се чува у Народном музеју у Београду.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD032791> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-11201491

Библиографија: *ILJug* 26 = *IMS* I 118.

Датовање: 201-300. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) / Claudia Casta / vixit ann(is) XXXII / et Aurelia Flora /⁵ vixit ann(is) L / Aure(l)ius Acutio / mil(es) coh(ortis) II Aure(liae) n(ovae) coniugi / et matri bene me/¹⁰ rentis et sibi vi/vus fecit.

27. Вотивна ара, нађена у дворишту школе у Стојнику, где је вероватно донета са Градине. Данас је изгубљена.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD035552> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-11201486

Библиографија: *IMS* I 110.

Датовање: I-III век н. е. (према EDH)

] / Nig[rini] / [V]ibiani / [C]aesen[ni]us Nigri[nus] /⁵ [tri]b(unus) coh(ortis) / [Municipium Malvesatium

28. Вотивна ара, пронађена у Горњој Црвици код Бајине Баште.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD018342> (12. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-06100487

Библиографија: Јаворка Бућић, Петар Петровић, „Римска вила у Вишесави код Бајине Баште”, *Ужички зборник* 15 (1986): 28-29, **6**; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 278, **13**.

Датовање: 101-200. године н. е. (према EDH); II-III век н. е. (према Бућић, Петровић, „Римска вила у Вишесави код Бајине Баште”, 28-29, **6**); друга половина II века н. е. (Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 278, **13**).

[Si]lvano / [---] / L. Titi[us] ±4 / nus (centurio) coh(ortis) [I] /⁵ mil(liariae) l(ibens) p(osuit).

29. Три фрагмента вотивне аре од кречњака, пронађени 1939. у рушевинама из римског времена у Скланима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033780> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10100517

Библиографија: *ILJug* 1522; Ante Škegro, "Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae", *Opvscvla archaeologica* 21 (1997): 104, **137**.

Датовање: 101-200. године н. е. (према EDH) *Aesculapio / et (H)ygiae Augg(ustis) / ss(acrum) / C(aius) Iul(ius) Hercu^slanus b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) / leg(ionis) I Ital(icae) Moes(iae) / inf(erioris) l(ibens) p(osuit)*.

30. Вотивна ара од кречњака, пронађена 1939. у рушевинама из римског времена у Скланима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033782> (17. 8. 2020)

Библиографија: *ILJug* 1524; Škegro, "Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae", 104, **134**.

Датовање: 101-200. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / C(aius) Aemi/lius Inge/nuus mil(es) / leg(ionis) XI Cl(audiae) /^s b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) / votum / s(olvit) l(ibens) m(erito)*.

31. Надгробни споменик, нађен у атару села Склани 1897. године у ранохришћанској цркви.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033794> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10100533

Библиографија: *ILJug* 1543; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 278, **14**.

Датовање: 101-250. године н. е. (према EDH) *D(is) M(anibus) / C(aio) Serg(io) Iu/[li]ano 7(centurioni?) / [- - -]II mil(itavit) /^s [ann(os)] XXV[- - -] / [- - -] // [- - -] / [- - -]II / He[- -] Jonia / Vera con/[iu]gi p(ientissimo) p(osuit)*.

32. Вотивна ара од кречњака, пронађена код Љешћа у близини Склана 1898. године.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD030042> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10100525

Библиографија: *ILJug* 1532; Škegro, "Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae", 104, **138**.

Датовање: 101-270. године н. е. (према EDH) *Marti Aug(usto) / Iul(ius) Longin(us) / b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) ex le(gione) / V Macedon(ica) /^s v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.

33. Ара од кречњака, пронађена 1896. године у цркви у Скланима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052466> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-32201015

Библиографија: *CIL* III 14219, 5; Škegro, "Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae", 104, **136**.

Датовање: 101-300. године н. е. (према EDH) *[I(ovi)] O(ptimo) M(aximo) / et Marti Aug(usto) [s] a[c(rum)] / L(ucius) [A]emi[li]u[s] - - -] / mil(es) [I] e[g(ionis)] I [ad(iutricis)?] b(eneficiarius) /^s co(n)s(ularis) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.

34. Вотивна ара од кречњака, пронађена 1895. године у Дрини код Склана, данас се чува у Земаљском музеју у Сарајеву.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052458> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-32100155

Библиографија: *CIL* III 14219; Škegro, "Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae", 105, **141**.

Датовање: 131-250. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / e[t](?) Marti / M(arcus) Ulp(ius) Vitalis / b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) leg(ionis) /^s X g(eminae) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.

35. Вотивна ара, нађена 1974. године у области Бајине Баште, на ушћу Раче у Дрину.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD018339> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-06100486

Библиографија: Бућић, Петровић, „Римска вила у Вишесави код Бајине Баште”, 26-27, 2. Датовање: 151-230. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / C(aius) Billianius / Severus / b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) /^s v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.

36. Два фрагмента вотивне аре од кречњака, пронађени 1895. године на обали Дрине на локацији Караула, село Љешће код Скелана. Данас се чувају у Земаљском музеју у Сарајеву. EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052429> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-32201011

Библиографија: *CIL* III 14218 = *ILJug* 1529; Škegro, “Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae”, 105, **139**.

Датовање: 151-250. године н. е. (према EDH) *[I]ovi Iuno/ni Miner/vae M(arcus) Ulp(ius) / Canius be(neficiarius) /^s co(n)s(ularis) leg(ionis) I ad/iut(ricis) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.

37. Вотивна ара, нађена у рејону Бајине Баште, на имању Чеде Петковића.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033777> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10100514

Библиографија: *ILJug* 1517.

Датовање: 151-300. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) [M(aximo)] / [I]uno[ni] / Minerv[ae] / [.] Ael(ius) Apri[li]s /^s [b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) [v(otum)? s(olvit)?] / l(ibens) m(erito)*.

38. Ара од кречњака, пронађена 1896. године у цркви у Скеланима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052412> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-32201014

Библиографија: *CIL* III 14219, 4; Škegro, “Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae”, 104, **135**.

Датовање: 151-300. године н. е. (према EDH)

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / L(ucius) Naevius / Maximus / b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) leg(ionis) XI /^s Cl(audia) p(iae) f(idelis) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

39. Вотивна ара, пронађена у Скеланима на обали Дрине 2000. године, а 2003. пренета у Музеј Семберије у Бијељини.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD057372> (12. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-46400961

Библиографија: Ferjančić, Pelcer, Babić, “New Inscriptions from Pannonia and Dalmatia”, 247-248, **3**; Лома, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори*, 279, **15**.

Датовање: 171-300. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / M. Luccius Valens / (centurio) coh(ortis) / I mil(liariae) cum M. /^s Luccio Fron/tono filio / l(ibens) m(erito) p(osuit)*.

40. Фрагмент вотивне аре од кречњака, пронађен 1895. године на обали Дрине на локацији Караула, село Љешће код Скелана.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052438> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-32201024

Библиографија: *CIL* III 14219, 15; Škegro, “Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae”, 105, **140**.

Датовање: 171-300. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) [M(aximo)] / I(unoni) M(inervae) Fl(avius) M[- -] / [- -]AV[- -] b(ene)ff(iciarius)? co(n)s(ularis)? / [l]eg(ionis) XI[- -] /^s [- -] [(centurio)(?) leg(ionis) XI[- -] / v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)]*.

41. Фрагмент вотивне аре од кречњака. Пронађено 1948. године у Скеланима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD032875> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000192

Библиографија: *ILJug* 81; Škegro, “Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae”, 104, **133**.

Датовање: 171-300. године н. е. (према EDH)

- -] / [- -] LO [- -] / [- -] *b(ene)ff(iciarius) co(n) s(ularis) / [leg(ionis) V] Maced(onicae) /⁵ [v(otum) s(olvit) l(ibens)] m(erito).*

42. Вотивна ара, нађена у селу Прилипац код Пожеге, у секундарној употреби.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033765> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10100509

Библиографија: *ILJug* 1493; Ферјанчић, *Насељавање легијских вешерана у балканским провинцијама I-III век н. е.*, 280, **310**.

Датовање: 201-300. године н. е. (према EDH) *I(ovi) Ful(guratori) s(acrum) / T(itus) Aure(lius) / Marcus / vet(eranus) cum /⁵ [su]is l(ibens) p(osuit).*

43. Вотивна ара од кречњака, пронађена у селу Саче (Domavia).

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD052631> (17. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-31400188

Библиографија: *CIL* III 12723; Škegro, "Inscriptiones Latinae et Graecae Bosnie et Hercegovinae", 103, **130**.

Датовање: 201-300. године н. е. (према EDH) *Diana(e) / Aug(ustae) / Aur(elius) Ga[-]/[-]anus b[ef(iciarius)] /⁵ co(n)s(ularis) p(rovinciae) P(annoniae) inf(erioris) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).*

Нови Пазар

44. Вотивна ара, нађена на Постоњу код Раса, искоришћена за градњу цркве Светих Петра и Павла у Расу.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD009826> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-09700326

Библиографија: *AE* 1972, 515.

Датовање: 150-300. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) ceterisq(ue) / dis dea / busque / huiusq(ue) /⁵ loci M(arcus) / Victorius / Urcianus b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) / le[g(ionis) VII? Cl(audiae)? vot(um)] / pos(uit).*

45. Жртвеник откривен у дворишту Алтин-алем џамије у Новом Пазару у секундарној употреби, од 1985. године се чува у Музеју Раса у Новом Пазару.

Библиографија: Мирковић, „Beneficiarii consularis на споменицима из Новог Пазара”, 28, **3**.

Датовање: позни II или III век н. е. (према Мирковић, „Beneficiarii consularis на споменицима из Новог Пазара”, 30).

Nemes[i] / Regin[ae] / Co]nserva[tr(ici)] / M. Aurel(ius) Seren(us?) /⁵ b(ene)ff(iciarius) co(n) s(ularis) leg(ionis) VI[I] / ex voto posu(it) / [-]I[-] IT? PRO [-] / co(n)s(ulibus) / [-] -] ANTIVN.

46. Вотивна ара, нађена у Новопазарској бањи 1949. године, а данас се чува у Крагујевцу.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD009823> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000179

Библиографија: *ILJug* 67.

Датовање: 201-250. године н. е. (према EDH) *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / ceterisque / dis deabus / huiusce /⁵ loci pro salute / domini nostri / M(---) Ucenteus / b(ene)ff(iciarius) c(onsularis) l(egionis) VII Cl(audiae) / v(otum) s(olvit).*

Municipium S(plonistarum)

47. Жртвеник, узидан у кућу Мустафе бера Селмановића у Пљевљима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD054628> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-31900226

Библиографија: *CIL* III 13847; Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 68-69, **12**.

Датовање: 194. године н. е. (према EDH)

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) s(acrum) / P(ublius) Ael(ius) Fusc(i) / nus mil(es) leg(ionis) / I ad(iutricis) b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) /⁵ Imp(eratore) L(ucio) Sept(imio) Severo / Pert(inace) Aug(usto) et Albi(no) Caes(are) / co(n)s(ulibus) v(otum) l(ibens) m(erito) p(osuit).

48. Надгробна плоча, нађена *in situ* на некрополи II у Коминима поред спаљених покојника.
EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD008227> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000618

Библиографија: *ILJug* 603; Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 72, **16**; Ферјанчић, *Насељавање леијских вејера на у балканским њровинцијама I-III век н. е.*, 280-281, **311**.

Датовање: 151-250. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) s(acrum) / T(ito) Aurel(io) Aplini / vet(e?)r(ano?) q(ui) v(ixit) a(nnos) LXX / et Aur(eliae) Vendoni / coniugi T(itus) Aur(elius) / Turus p(arentibus) p(iissimis) p(osuit).

49. Надгробна плоча, нађена на некрополи II у Коминима поред спаљеног покојника.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD008224> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000622

Библиографија: *ILJug* 607; Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 69, **13**.

Датовање: 151-300. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) s(acrum) / Aulo Gabi/lio Liberali / q(ui) v(ixit) a(nnos) XXIIIX / Fl(avius) Aper / b(ene) f(iciarius) co(n)s(ularis) / m(emoriam) p(osuit).

50. Надгробна плоча разбијена у више одломака од којих су сачувана четири дела. Нађена на некрополи II у Коминима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033848> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000628

Библиографија: *ILJug* 612; Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 71, **15**.

Датовање: 170-300. године н. е. (према EDH)
[D(is)] M(anibus) s(acrum) / Ratoniae Au/tumnae q(uae) v(ixit) / a(nnos) XL Scard(onitanae) / Asidonius / Vitellianu/s (centurio) coh(ortis) II mil(liariae) / c(oniugi) c(arissimae) p(osuit).

51. Надгробна плоча, нађена на једној ливади у Коминима, потом се налазила у Пљевљима у дворишту Абдул ефендије Карахметовића.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD007905> (12. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10100697

Библиографија: *ILJug* 1725; Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 72-73, **17**.

Датовање: 201-300. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) s(acrum) / Aur(elia) Vendo / s(ibi) viva p(osuit) / et Aur(elio) Ma/ximo mi/liti filio / q(ui) (vixit) an(nis) XXV.

52. Надгробна плоча, разбијена на два дела. Нађена у некрополи II у Коминима, приликом ископавања 1965. године.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033853> (12. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000632

Библиографија: *ILJug* 617; Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 69, **14**.

Датовање: 201-300. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) S(acrum) / Apla[- - -] / Aur() Is[- - -] / DET[- - -] / io b(ene) f(iciarius) ? [an]/nos (?) XX[- - -] / piis(simae).

53. Жртвеник, узидан у шталу Гавре Остојића у Коминима.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD011494> (12. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000617

Библиографија: *ILJug* 602; Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, 68, **11**.

Датовање: 201-300. године н. е. (према EDH)
Deae Xan(ct)a(e) (!) / Nemesi et Geni/o municipi(i) Fl(avius) / Saturninus / b(ene) f(iciarius) co(n)s(ularis) leg(ionis) XI Cl(audiae) / libies(!) posuit.

Косово и Метохија

54. Надгробни споменик, пронађен у селу Ретимље код Ораховца.

EDCS-ID: EDCS-10100460

Библиографија: *ILJug* 1435.

Датовање: 101-200. године н. е. (према EDCS)
] / et Sitae f(iliae) Sumi / cor(niculario) c(o)hor(tis) / pri(mae) Dar(danorum) v(i)xit an(nos) / XXXX b(ene) m(erenti) p(osuit).

55. Део натписа. Пронађено у Сочаници, код западних врата Кметијске задруге, данас се чува у Косовској Митровици.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD033767> (12. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-10000521

Библиографија: *ILJug* 507; Ферјанчић, *Насељавање легијских вешерана у балканским провинцијама I-III век н. е.*, 292, **384а**.

Датовање: 171-230. године н. е. (према EDH)
M(arcus) Aur[el(ius)] / Asclep[ia]/des ve[t(eran)us] / ex leg(ione) [- - - / - - -].

56. Надгробни споменик пронађен у Приштини, код фабрике „Косовка“. Чува се у музеју у Приштини.

EDCS-ID: EDCS-10000548

Библиографија: *ILJug* 534.

Датовање: 151-300. године н. е. (према EDH)
D(is) M(anibus) / Septimius Dassius / vetera(nus) co(h)ortis primae / Montanorum et Aelia /^s Na(n) ea coniux eius et / Ael(iae) Celsinae qu(a)e vixit / an(nis) XXX et Aeliae Rom(a)nae / qu(a)e vixit annis XXV fi/liabus pientissimis /^o et sibi vivi faciendum cura(ve)runt / et Annio Timenti ad/fini nostro.

57. Вотивна ара, нађена код Грачанице, а данас се чува у Приштини.

EDH линк: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD005464> (7. 8. 2020)

EDCS-ID: EDCS-09100863

Библиографија: *AE* 1981, 725; Ферјанчић, *Насељавање легијских вешерана у балканским провинцијама I-III век н. е.*, 291, **379**.

Датовање: 151-300. године н. е. (према EDH)
I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Mel(ano) Cid(iesso) / Ael(ius) Octa/vianus /^s vet(eran)us cum / suis v(otum) p(osuit).

ИЗВОРИ:

AE = *L'Année épigraphique*, Paris, 1888-.

CIL III = *Corpus inscriptionum latinarum*, Vol. 3, Berlin 1873-1902.

ILJug = Šašel Ana, Jaro Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et*

editae sunt, Ljubljana 1963; *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*, Ljubljana 1978; *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*, Ljubljana 1986.

IMS I = Mirković Miroslava i Dušanić Slobodan, *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Vol. 1, *Singidunum et le nord-ouest de la province*, Belgrade 1976.

IMS III/2 = Petrović Petar, *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Vol. III/2, *Timacum Minus et la vallée du Timok*, Belgrade 1995.

SHA *Did. Iul.* = *Historia Augusta, Volume I: Didius Julianus*, translated by David Magie, Loeb Classical Library 139 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921)

SHA *Marc. Aur.* = *Historia Augusta, Volume I: Marcus Aurelius*, translated by David Magie, Loeb Classical Library 139 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921)

Suet. Tib. = Gaj Svetonije Trankvil, *Životi i naravi dvanaest rimskih careva*, prevod s latinskog, predgovor i napomene Dejan Acović (Beograd: Dereta, 2019)

ЛИТЕРАТУРА:

Alföldy Geza, "Die Auxiliartruppen der Provinz Dalmatien", *Acta Archaeologica Hungariae* 14/3-4 (1962): 259-310.

Bartels Jens, "Meilensteine und Barbaren. Die Straßenbaupolitik auf dem Balkan unter Maximinus Thrax und Gordian III." y: *Infrastruktur und Herrschaftsorganisation im Imperium Romanum*, herausgegeben von Anne Kolb (Berlin: De Gruyter, 2014), 222-245

Cermanović-Kuzmanović Aleksandrina i Srejić Dragoslav, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope* (Beograd: Savremena administracija, 1992)

Dando-Collins Stephen, *Legions of Rome: The Definitive History of Every Imperial Roman Legion* (New York: Thomas Dunne Books, 2012)

Ferjančić Snežana, *Ale i kohorte u vojsci rimskih provincija Mezije i Dakije od I do III veka n.e.* (Beograd: Društvo za antičke studije Srbije, 2018).

Ferjančić Snežana, "New Epigraphic Finds near Čačak", *Balkanica* 26 (1995): 175-194.

Ferjančić Snežana, Pelcer Olga i Babić Mirko, "New Inscriptions from Pannonia and Dalmatia", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 169 (2009): 245-248.

Grbić Dragana, "Augustan Conquest of the Balkans in the Light of Triumphal Monuments", *Živa Antika* 61 (2011): 129-139.

Jeremić Gordana, "Prilog proučavanju antičke prošlosti Čačka – primer rimskih termi iz centra grada", u: *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2011. godini*, priredile Vesna Bikić, Snežana Golubović, Dragana Antonović (Beograd: Arheološki institut, 2012)

- Keppie Lawrence, *The Making of the Roman Army*, (London: Routledge, 2005)
- Keppie Lawrence, "The Origins and Early History of the Second Augustan Legion", у: *Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971-2000*, (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000), 123-160.
- Matei-Popescu Florian, Tentea Ovidiu, *Auxilia Moesiae Superioris* (Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 2018)
- Mennen Inge, *Power and Status in the Roman Empire, ad 193-284* (Leiden/Boston: Brill, 2011)
- Mirković Miroslava, "Cohors I Montanorum u Gornjoj Meziji", *Arheološki vestnik/Acta Archaeologica* 26 (1975): 220-224.
- Mirković Miroslava, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja* (Beograd: Filozofski fakultet, 2013)
- Mirković Miroslava, "The Roster of the VII Claudia Legion", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 146 (2004): 211-220.
- Mócsy András, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, second edition, translated by Sheppard Frere (London & Boston: Routledge and Kegan Paul, 2014)
- Morgan Gwyn, "Galba, the Massacre of the Marines, and the Formation of Legion I Adiutrix". *Athenaeum* 91 (2003): 489-515.
- Petrović Vladimir P. i Filipović Vojislav, "The First Cohort of Cretans, a Roman Military Unit at Timacum Maius", *Balkanica* 46 (2015): 33-39.
- Popović Goran, "Putna stanica Ad Drinum", *Prilozi* 47 (2018): 11-30.
- Rašković Dušan, "Arheološka istraživanja okružja stava Južne Morave i Zapadne Morave u antici". *Kruševački zbornik* 14 (2009): 9-34.
- Shaw Brent D., "Bandits in the Roman Empire" *Past & Present* 105 (1984): 3-52.
- Syme Ronald, "Lentulus and the Origin of Moesia", *The Journal of Roman Studies* 24 (1934): 113-137.
- Syme Ronald, "Rhine and Danube Legions under Domitian", *The Journal of Roman Studies* 18 (1928): 41-55.
- Škegro Ante, "Inscriptiones Latinae et Graecae Bosniae et Hercegovinae", *Opuscula archaeologica* 21 (1997): 85-116.
- Tentea Ovidiu, Matei-Popescu Florian, "Alae et cohortes Daciae et Moesiae: A review and updating of J. Spaul's Alae and Cohors", *Acta Musei Napocensis* 39-40/1 (2002-2003 (2004)): 259-296.
- Vujović Miroslav B. i Cvijetić Jelena Lj., "The Slings and Arrows of Outrageous Fortune: Long-Range Fighting Units on the Roman Limes in Serbia", у: *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors - Living on the Frontier I*, Edited by Miomir Korać, (Belgrade: Institute of Archaeology, 2018), 35-63.
- Wilkes John, *Dalmatia* (London: Routledge and Kegan Paul, 1969)
- Zaninović Marin, "Rimska vojska u Iliriku", у: *Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj*, urednik Ivan Radman-Livaja, (Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, 2010), 13-32.
- Бућић Јаворка и Петровић Петар, "Муниципиум Малвесатиум код Пожеге", *Ужички зборник* 12 (1983): 19-56.
- Бућић Јаворка и Петровић Петар, "Римска вила у Вишесави код Бајине Баште", *Ужички зборник* 15 (1986): 23-42.
- Васић Милоје "Нови римски натписи нађени у Чачку", *Зборник Народној музеја у Чачку* 16 (1986): 23-34.
- Вујовић Мирослав и Дмитровић Катарина, "Три римске бронзане посуде из Народног музеја у Чачку", *Гласник Српској археолошкој друштва* 23 (2007): 315-322.
- Грбић Драгана, "Војни лекари у Горњој Мезији", *Етно-културолошки зборник за истраживање културе источне Србије и околних области* 17 (2013): 61-66.
- Дмитровић Катарина и Вујовић Вујадин, "Заштитна археолошка ископавања на локалитету Двориште гимназије у Чачку – кампања 2014. године", *Зборник Народној музеја у Чачку* 44 (2014): 7-19.
- Зотовић Љубица, *Миџраизам на њлу Јујославије*, (Београд: Археолошки институт, 1973)
- Иванишевић Вујадин, "Античко насеље на Тројану", *Новојазарски зборник* 13 (1989): 7-15.
- Јеремић Гордана и Гојгић Александра, *Римске ѿерме у Чачку* (Чачак: Народни музеј у Чачку, 2012)
- Јовановић, Александар, "Археолошка истраживања у Новојазарској бањи", *Новојазарски зборник* 19 (1995): 31-68.
- Лома Светлана, *Клаудије Гал и Северови нови сенатори* (Београд: Филозофски факултет, 2010)
- Мирковић Мирослава, "Beneficarii consularis на споменицима из Новог Пазара", *Новојазарски зборник* 9 (1985): 27-32.
- Мирковић Мирослава, *Историја римске државе* (Београд: Службени гласник, 2014)
- Поповић Бојан, "Municipium Malvesiatium: преглед истражених грађевина римске архитектуре на територији данашњих Скелана са предлогом реконструкције", *Гласник Српској археолошкој друштва* 34 (2018): 175-203.
- Поповић Марко, "Античко утврђење на Шарском кршу код Дуге Пољане", *Новојазарски зборник* 7 (1983): 5-14.

Премовић Алексић Драгица, „Археолошки локалитети у сјеничком делу Старог Влаха”, *Новојазарски зборник* 27 (2003): 59-72.

Премовић Алексић Драгица, „Историјат путне мреже на територији између Лима и Ибра”, *Новојазарски зборник* 39 (2016): 87-111.

Премовић Алексић Драгица, „Нови Пазар на мапи историјских путева”, *Новојазарски зборник* 36 (2013): 11-39.

Премовић Алексић Драгица, „Траса римског пута на деоници Пријепоље-Нови Пазар у светлу нових археолошких открића”, *Новојазарски зборник* 15 (1991): 39-47.

Ферјанчић Снежана, Јеремић Гордана и Гојгић Александра, *Римски еџирафски сџоментици Чачка и околине* (Чачак: Народни музеј Чачак, 2008)

Ферјанчић Снежана, „Регрутација горњомезијских легија IV Flavia и VII Claudia”, *Зборник Народној музеја у Чачку* 38 (2008): 63-82.

Ферјанчић Снежана, *Насељавање леџјских вешерана у балканским џровинцијама I–III век н. е.* (Београд: Балканолошки институт САНУ, 2002)

Цермановић-Кузмановић Александрина, „Археолошка истраживања античких некропола у селу Комини код Пљеваља”, *Сџаринар* 31 (1980): 43-52.

ROMAN MILITARY PERSONNEL ON THE BORDER OF DALMATIA AND MOESIA SUPERIOR

This paper aims to research and present Roman troops stationed on the border of the provinces of Dalmatia and Moesia Superior. The geographical area encompassed by this paper is roughly defined by rivers Drina and Zapadna Morava, Kosmaj and Rudnik mountains and Raška. Narrative sources are quite scarce on this topic, therefore the research is based primarily on epigraphic material. The paper chronologically deals with the period of Principate, i.e. the first three centuries CE, but due to the nature of the sources, the focus is on the post-Marcus Aurelius period. During his reign, Marcomannic Wars (166-180 CE) coupled with devastating plague led to the upsurge of the banditry on the border of Dalmatia and Moesia Superior. These latrones were enough of trouble to warrant an intervention from Didius Julianus, then governor of Dalmatia. Furthermore, Marcus Aurelius raised new cohorts and placed them in this area. The cohorts in question were I and II Delmatarum, stationed in Užice and Čačak respectively and cohors II Aurelia nova,

stationed on Kosmaj mountain. Beside those cohorts, the vexillationes were attested in Čačak and Novi Pazar. Still, most of the day-to-day security work rested on beneficiarii consulares, soldiers detached from their legions and stationed near Roman municipia, mines and important crossroads. Their objective was to secure those points and represent the governor's rule on the local level. The need to protect this area is obvious: municipium Malvesatium, Užice, Čačak, municipium S(plonistarum), Novi Pazar, all lay on the important network of roads connecting several mining districts: Argentaria (near modern-day Srebrenica) to the west, Kosmaj and Rudnik mountains to the north and east, and Dardanian mines (in modern-day Kosovo and Metohija) to the south and east. The uninterrupted supply of silver from those mines provided the salaries for legions stationed on the limes, therefore helping protect the Roman state. At the end of this paper is an Epigraphic Catalogue, which should help the reader with the inscriptions mentioned in the text.

Aleksandar SIMIĆ, M.A.

LES TROUPES MILITAIRES ROMAINES À LA FRONTIÈRE DE LA DALMATIE ET DE LA MÉSIE SUPÉRIEURE

Cette étude a pour but de rechercher et de présenter les troupes militaires romaines qui furent stationnées à la frontière des provinces Dalmatia et de la Moesia superior. La région géographique qui engloba cette étude fut déterminée rudement par les rivières de la Drina et de la Morava de l'ouest, le Kosmaj et les montagnes de Rudnik et par Raska. Les sources narratives sont extrêmement pauvres sur ce thème, aussi la recherche se base, avant tout, sur le matériel épigraphique. Cette étude s'occupe chronologiquement de la période des Principats, c'est-à-dire des trois premiers siècles avant Jésus-Christ, mais en raison de la nature de la source, le focus est sur la période après Marc Aurélien. Durant son règne, les Guerres marcomanes (166-180). Avec les dégâts dévastateurs, ils menèrent à une hausse des brigandages à la frontière de la Dalmatie et de la Mésie supérieure. Ces larrons possédèrent suffisamment de problèmes pour justifier l'intervention de Didius Julianus, gouverneur d'alors de la Dalmatie. Plus loin, Marc Aurélien éleva de nouvelles cohortes et les installa dans cette région. Il s'agissait de Delmatarum I et II, placées à Užice et à Cacak, et des cohortes ohors II Aurelia nova,

installées sur la montagne de Kosmaj. Mis à part ces cohortes, les vexillationes sont témoignées à Cacak et à Novi Pazar. Toutefois, la majorité de ces affaires quotidiennes de sécurité étaient effectuées par les beneficiarii consulares, soldats détachés des légions et installés à proximité des Municipia romaines, des mines et des carrefours importants. Leur objectif fut d'assurer ces points et de présenter le règne du gouverneur au niveau local. La nécessité pour protéger cette région fut évidente: municipium Malvesatium, Užice, Cacak, municipium S(plonistarum), Novi Pazar, tous étaient placés sur un réseau routier important qui reliait plusieurs régions minières: Argentaria (près de la Srebrenica contemporaine) à l'ouest, la montagne Kosmaj et Rudnik au nord et à l'est, tandis que les mines Dardan (au Kosovo et à la Métohie d'alors) au sud et à l'est. La livraison permanente de l'argent de ces mines assura des profits aux légions stationnées sur le limes, aidant de cette manière la protection de l'état romain. À la fin de cette étude se trouve le Catalogue épigraphique, qui devrait aider le lecteur grâce aux inscriptions mentionnées dans le texte.

Aleksandar SIMIĆ, M.A.